

Het stilzwijgen van de meningsvormers

Patrick Stouthuysen

Politicooloog VUB

Het lag misschien aan de tijd van het jaar: ook voor de opinieleiders was het warm. Het blijft niettemin vreemd dat in het debat over de komst van een nieuwe commerciële TV-zender vrijwel niemand het nodig vond om op de inhoud van de zaak in te gaan. Er werd gepraat over reclamemonopolies, over de weerslag op de inkomsten van de krantenuitgevers en over mogelijke strategieën om nieuwe zenders van de kabel te weren. Wezenlijke en belangrijke onderwerpen, daar niet van. Het drukt je als TV-kijker, kabelabonnee en betaler van kijk- en luistergeld evenwel met de neus op de realiteit. Wat er uiteindelijk op het scherm komt doet in zo'n debat blijkbaar minder ter zake. Wie in dit land het medialeiderschap bepaalt, heeft andere dingen aan zijn hoofd dan de kwaliteit van de programma's.

Zwijgen als vermoord

Wat echter vooral stoort is het stilzwijgen van de culturele verenigingen. Dat beleidsmensen zich beperken tot de ruimtelijke ordening van het medialandschap, tot daaraan toe. Dat de vrijgestelden van de culturele sector dat landschap vervolgens braak laten liggen, is onvergeeflijk. De culturele verenigingen ontlenen hun bestaansrecht aan de specifieke visie op mens en wereld die ze er op nahouden. Omdat we een dergelijk pluralisme belangrijk vinden worden die verenigingen door de overheid gesubsidieerd. In ruil daarvoor worden ze verondersteld, elk vanuit hun specifieke visie, aan meningsvorming te doen en een bijdrage te leveren aan de maatschappelijke discussie. Vanuit de verschillende ideologische tradities zijn zeer interessante stellingnamen denkbaar over wat goede en slechte, wenselijke en niet wenselijke vormen van televisie zijn. En dat is nu net het merkwaardige: als die culturele verenigingen al een gefundeerde mening over het onderwerp hebben, dan

zijn ze er de afgelopen maanden alleszins goed in geslaagd dat voor de buitenwereld verborgen te houden.

Het zwijgen van de meningsvormers is symptomatisch. Intellectuelen praten over televisie zoals de paus over sex: op basis van weinig persoonlijke ervaring en vooral met de bedoeling ook anderen die ervaring te ontzeggen. Wie in Vlaanderen tot de culturele elite behoort, voelt zich nog steeds verplicht zich te verontschuldigen voor het feit dat hij of zij nu en dan TV kijkt. Zo'n houding nodigt niet uit tot ernstig nadenken over de kwaliteit van het programma-aanbod. Op commerciële televisie rust nog een groter taboe. Net zoals je onder beschaafde mensen niet over betaalde sex praat, kijk je ook niet naar programma's die met de kijkcijfers in het achterhoofd zijn gemaakt. Dat belet die intellectuelen evenwel niet om er zich een oordeel over te vormen. Destijds hoefden katholieke filmcritici een film ook niet gezien te hebben om te weten dat hij niet deugde.

Hardnekkige vooroordelen

TV-kritiek wordt hier te lande nog veelal als een vorm van sociale onderscheiding beoefend. Recensies maken je niet veel wijzer over de kwaliteit van het programma-aanbod. Je hebt er het raden naar welke maatstaven de criticus hanteert. Wel word je, met behulp van gemakkelijke grappjes over Vlaamse vedetten en sneren aan het adres van hun fans, ingewijd in de culturele codes betreffende wat in bepaalde kringen hoort en niet hoort. TV-kritiek leert je vooral iets over de leefwereld van de recensenten. In die wereld blijkt overigens nogal wat minachting te bestaan voor wie er andere voorkeuren op nahoudt, getuige het vanzelfsprekende gebruik van termen als 'kijkvee' of 'media-analfabetisme'. Hogere cultuur verzacht dus niet altijd de zeden.

Weldenkende mensen houden er hardnekkige vooroordelen op na over commerciële TV-programma's en diegenen die er naar kijken. Zo zou commerciële televisie synoniem staan voor verloederding en vervlakking. Een groot deel van de hier door intellectuelen zo bewonderde Engelse tv-series wordt evenwel in opdracht van commerciële zenders gemaakt. Zulke zenders zouden alleen oog hebben voor vrijblijvend amusement. In de realiteit blijkt een commerciële zender als MTV het bijvoorbeeld tot zijn taak te rekenen jongeren te informeren over en betrekken bij de politiek. Commerciële vedetten zouden per definitie kleurloos moeten zijn. In de praktijk blijken een groot deel van de Bekende Vlamingen van VTM in interviews uitgesproken standpunten in te nemen ten aanzien van bijvoorbeeld racisme en onverdraagzaamheid. Dat zou overigens wel eens een belangrijker maatschappelijk effect kunnen hebben dan de politiek correcte programma's op de openbare omroep die zich vooral tot de reeds bekeerden richten.

Leven met televisie

Dat televisie, al dan niet commercieel, de mensen afstompt is ook zo'n geloofsartikel. Kriekloos worden de televisie allerhande geestesvernuwende en samenlevingsontwrichtende effecten toegeschreven. De gevolgen van veelvuldig en intens televisie kijken zijn vaak bestudeerd. Uit dat onderzoek komen weinig eenduidige resultaten. Zelfs de haast klassieke vraag of kijken naar TV-geweld mensen gewelddadiger maakt kan eigenlijk niet rechttoe-rechtaan worden beantwoord. Soms wel, soms niet, is zo'n beetje de teneur van het onderzoek. Kijkers blijken zich evenmin te gedragen zoals de gemiddelde boekenlezende, Radio Drie luisterende cultuurcriticus dat van hen verwacht. Enerzijds hebben ze, veel meer dan die intellectuelen, de kijkbuis gedomestificeerd. De televisie heeft in vele gezinnen nog hoogstens de status waartoe eerder de radio werd gedegradeerd: het ding staat aan en zorgt voor achtergrondgeruis terwijl de huisgenoten overgaan tot de orde van de dag.

Anderzijds gaan mensen nogal creatief om met wat hen wordt voorgeschoteld. Diegenen die ervan overtuigd zijn dat door de globalisering

van het aanbod ook de culturele diversiteit verloren gaat kunnen gerust zijn. Uit onderzoek van populaire soaps blijkt dat kijkers doorheen wat ze op het scherm zien hun eigen normen en verwachtingen weven. Verschillende etnische groepen kijken verschillend naar dezelfde programma's. Kortom: dat verhaal over dat afstompen klopt niet. Wie zijn oor wel eens te luister legt, hoort een veel ingewikkelder en interessanter geluid. Zo hanteren mensen die trouw VTM kijken vaak een heel merkwaardig criterium waaraan ze het programma-aanbod toetsen. Sommige programma's worden omschreven als "commercieel" of bijvoorbeeld "enkel op sensatie gericht", waarbij die termen een duidelijk negatieve waarde meekrijgen. Dat is een op het eerste gezicht vreemd en naïef gezichtspunt: we hebben het immers over een nadrukkelijk commerciële zender die per definitie kijkers wil vangen. Het interessante is dat kijkers blijkbaar spontaan maatstaven ontwikkelen aan de hand waarvan ze oordelen en veroordelen en waarmee commerciële programmamakers rekening moeten houden.

Wie deze criteria, die mensen als het ware kijkend, voor zichzelf, bedenken, als naïef en onbeholpen wegwijs, heeft er niets van begrepen. Het gaat er om dat kijkers niet de redeloze en willoze consumenten zijn waarvoor ze door cynische programmamakers en doemdenkende intellectuelen worden gehouden. In de praktijk voelen mensen de behoefte grenzen te trekken en oordelen uit te spreken. Mensen vinden niet alles prima wat men hen voorhoudt. Alleen zijn ze blijkbaar op zichzelf aangewezen wanneer ze die grenzen willen benoemen en die oordelen onder woorden willen brengen. De meningsvormers, die het vrij staat om andere en meer doordachte kwaliteitsnormen te bedenken en die daar op basis van hun opleiding mogelijk ook toe in staat zijn, hebben hen daarbij geenszins geholpen.

Evolueren

De desinteresse van de meningsvormers is een funeste ontwikkeling. Commerciële televisie is een feit en een verdere uitbreiding ervan is niet tegen te houden. Men kan dat tragisch vinden, jeremiëren over de ondergang van het avondland en via protectionistische kunstgrepen

enig uitstel van executie trachten te bedingen. Men kan ook constructief meedenken en proberen die evolutie enigszins in een wenselijke richting te sturen. Dan moet men natuurlijk weten wát men wenselijk acht. En dan gaat het niet alleen om de verhouding tussen openbare en privé omroepen, om de verdeling van reclame-inkomsten en over eventuele Vlaamse verankeringen. Het gaat dan ook over een visie op wat er op het scherm komt, op wat men als kwaliteitsstandaarden wenst te hanteren.

Over televisie kan je blijkbaar slechts op twee manieren denken. Enerzijds op post-moderne en neo-liberale toon, waarbij je je, onder het mom

van "alles is evenveel waard", van elk oordeel onthoudt. Anderzijds op de wijze van de linkse en rechtse cultuurpessimisten die de televisie eigenlijk liever zouden zien verdwijnen. Geen van beide uitgangspunten biedt enig houvast aan mensen die hun weg zoeken in het programma-aanbod. Het is aan de meningsvormers, in eerste instantie het maatschappelijk middenveld van volksontwikkelaars en cultuurfunctionarissen, om andere gezichtspunten te bedenken. Dat is, toegegeven, een stuk moeilijker dan aan de kant te blijven staan en te lachen met wie 's avonds afstemt op VTM.